

ZEMLJIŠČE BELMURA

IVAN ZELKO

1. OBSEG ZEMLJIŠČA

Z razpravljanjem o srednjeveški Soboti je tesno povezan topografski izraz Belmura. Često ga srečavamo v srednjeveških virih, ki govore o Murski Soboti in njeni okolici. Pri dosedanjem razpravljanju o Murski Soboti¹ sem ga večkrat navedel, ne da bi o njem obširneje razpravljaj. Kot staromadžarsko ime za Mursko Soboto ga omenjajo Milko Kos,² Anton Melik³ in Marijan Zadnikar,⁴ kar je sicer točno, vendar pa ima izraz Belmura pomensko širši obseg. Pomeni predvsem samostojno zemljišče, prvotno med rekama Muro in Ledavo, pozneje z nekaterimi izjemami ter s priključitvijo nekaterih krajev na severni strani Ledave, — potem dvor (grad) kot upravno središče istimenskega zemljišča — in končno tudi kraj Mursko Soboto, ki je bila ob dvoru Bel Mura.

Starejše poimenovanje istega zemljišča je bilo Mura in Murwa. Najstarejša znana listina, ki omenja zemljišče Mura, je iz l. 1217. Madžarski kralj Andrej II. je tega leta povzdignil Uruza (Vruz), ki je bil v dvorski službi in jobagio Zalske županije, med kraljeve »servienses«, ker se je odlično izkazal ob prihodu Jolante, druge žene Andreja II., ter se je pri gradu Baranč (Boronch) v boju odlikoval »cum nobili apparatu militari«.⁵ Ta Uruz je imel s svojimi brati v posesti zemljišča Camar (Komar), Wirmile in Mura. Ker je tudi v Medjimurju obstajalo zemljišče Mura,⁶ zato ni povsem jasno, ali je Uruz užival zemljišče Mura na medjimurski strani ali pa zemljišče Mura v Prekmurju.

Več določnejših podatkov o prekmurskem zemljišču Mura, pozneje Belmura, najdemo v poznejših listinah. Leta 1233 sta Jaroslav, sin Lodomera, in Nikolaj, sin Luchana, iz rodu Petenye, prodala sinovom grofa Petenyeja, iz rodu Nádasdy, svoje zemljišče Murwa, ki je bilo med reko Othustiche in Vidagmes in ki sta ga že prej prodala očetu grofu Petenyeju za 20 mark.⁷ Predmet pogodbe je bilo ozemlje med dolnjim tokom današnje Kučnice in Mokošem, kar bo razvidno iz nadaljnjega razpravljanja.

Naslednjega leta (1234) je zopet prišlo do kupne pogodbe za ozemlje na istem področju in sicer med člani rodovine Nádasdy. Salomon, sin Čepinca (Chipinch), je za 6 mark prodal grofu Petenyeju zemljišče, ki ga je imel s svojim očetom v »notranji Muri« (in interiori Mura, in interiori Murwa). Salomon in Venceslav, sin Petenyeja, sta se v tej stvari sestala pred vasvárskim kapitljem, kjer je Venceslav plačal Salomonu še pre-

ostali dve marki. Štiri marke je namreč plačal že Venceslavov oče Petenye pred svojo smrtjo. Meja prodanega zemljišča je opisana z naslednjimi mejnimi objekti: na vzhodu voda Otolnucha, na jugu reka Mura, na zahodu nemška meja (meta cum Teutonicis) in na severu zemljišče grofa Nikolaja.⁸ Grof Petenye iz rodu Nádasdyjev, ki ga listine imenujejo tudi »comes Pethenyegh, Pethenyed, Petened«,⁹ in njegovi sinovi Venceslav, Vraslav in Ladislav ter vnuki so si veliko prizadevali, da bi svojo posest osredotočili na področju današnjih Petanjec. Zato so na tem področju odkupovali zemljišča od drugih posestnikov, daljnjih svojih sorodnikov Nádasdyjev, ki so si tukaj ob nemški meji že v začetku XIII. stoletja pridobili zemljiško posest.¹⁰ Tako sta l. 1265 prodala Kračin (Crachinus) in Heym, sinova Hemusa, za 6 mark grofu Vraslavu in Štefanu, sinu Ladislava, svoj delež v Belmuri (portionem in Belmura), ki sta ga podedovala od ozemlja Teodorja in Volkomerja (de terris Theodory et Wolkomery), ko sta ta dva brez potomcev umrla.¹¹

Istega leta (1265) je prišlo še do nadaljnje pridobitve zemljiške posesti na področju med dolnjim tokom Kučnice in Mokošem v korist potomcev grofa Peteneda. Grof Vraslav, sin Peteneda, in Štefan, sin Ladislavov, na eni strani — in Emerik, sin Vitemerjev, na drugi strani, so se domenili pred vasvárskim kapitljem o zamenjavi posesti. Vraslav in Štefan prepuščata Emeriku svoj dedni delež na področju kraja Nádasda z vsemi koristmi in prituklinami. Emerik pa daje Vraslavu in Štefanu svoj delež v Belmuri, ki ga je podedoval od zemljišča izumrlega Teodorja in Volkomerja. Posebej se pripominja, da daje Emerik v zameno ves svoj delež posesti na Otoku v Belmuri: porcionem suam totalem in Insula in Belmura in terris ad eandem Insulam pertinentibus que ipsum hereditarie tangebant...¹²

Ob koncu XIII. stoletja zvemo za novega gospodarja zemljišča Belmure. L. 1297 si je to zemljišče po kraljevi podelitvi vnovič pridobil Štefan I. iz rodu dolnjelendavskih Haholdov.¹³ To pomeni, da ga je imel že prej in ga je izgubil. Ko je prosil madžarskega kralja Andreja III., da mu ga podeli v fevd, se je skliceval na okolnost, češ da je zemljišče Belmura njegovo dedno zemljišče, ki mu je bilo po krivici odvzeto. V tem primeru gre za jedro belmurskega zemljišča z njegovim središčem Mursko Soboto, ne le za obrobne pokrajine, kot v prej naštetih prime-

rih, kjer je govor, kako si je petanjska veja Nádasdyjevega rodu pridobivala zemljiško posest med nemško mejo in potokom Mokošem.

Ker pa kralju Andreju ni bilo znano stanje in vrednost zemljišča Belmure, zato je naročil mojstru Ivanovce in Ivanovcem v Novi kuriji (Újudvar, severno od Velike Kanize; — magistro Cruciferorum et Cruciferis de Nova Curia¹⁴), da skupno s kraljevim človekom Lukom obidejo imenovano zemljišče, kakor je to navada v kraljestvu. Po opravljeni poizvedbi so mojster Ivanovce in Ivanovci sporočili kralju, da so v pričo kraljevega človeka obhodili navedeno zemljišče v navzočnosti mejašev in sosedov po starih in starodavnih mejah, ne da bi kateri ugovarjal, da bi imenovano zemljišče ne bilo Haholdovo dedno zemljišče.

Glede na velike zasluge, ki so si jih pridobili Štefan Hahold in njegovi predniki, ker je stalno sodeloval pri raznih kraljevih ekspedicijah, predvsem zoper tiste, ki so se kralju izneverili, in pri tem ni varčeval s svojim premoženjem in s svojimi kraji, ki so bili zategadelj oplenjeni, ter s prelitjem krvi mnogih služabnikov, mu je madžarski kralj Andrej III. podelil kot odškodnino za vse zasluge »zemljišče in kraj Belmuro, kjer je cerkev sv. Nikolaja«, z vsemi koristmi in pritliklinami v obsegu, kakor so ga imeli v lasti prejšnji posestniki. Kateri kraji so l. 1297 spadali pod upravo zemljišča Belmura, pa listina ne navaja.

L. 1314 je zemljišče Belmura omenjeno v zvezi z naseljem Kyskoch (Mali Koč), ki je bilo vzhodno od Andrejec in v sosesčini Mihalovec, in sicer tako, da je naselje Kyskoch navedeno v okviru zemljišča Belmura (... quandam possessionem Kyskoch vocatam in Belmura existentem).¹⁵ Kraj Kyskoch je bil verjetno istoveten z vzhodnim delom današnjih Andrejec.

Ob »Nemških vratih« (l. 1347), zahodno od Gederovec, se je zemljišče Belmura stikalo z ozemljem mesta Radgone (transitum Nemethkapu vocatum in fossato inter civitatem Redege et terram Belmura).¹⁶

Po navedenih podatkih je že moči v glavnih obrisih zarisati meje zemljišča Belmure, vendar do sedaj omenjene listine navajajo le redka krajevna imena s področja zemljišča Belmure. Obilnejše podatke o krajevnih imenih na področju zemljišča Belmure nam nudita listini iz let 1365 in 1366.¹⁷ Leta 1365 si je Nikolaj Széchy, takratni dalmatinsko-hrvaški ban, z darilno listino pridobil zemljišče Gornjo Lendavo, s katerim je bilo združeno tudi zemljišče Belmura. Naslednjega leta (1366) je prišlo do umestitve. In v listini, sestavljeni ob umestitvi, so ponovno



Grb Tratinjakove rodbine iz leta 1615, vdolben v nagrobniku, ki je sedaj vzidan v severno steno soboške cerkve (Prim. Kronika, X, 1. zv., 24)

navedli imena krajev po okoliših, ki so bili na podeljenem ozemlju. Toda vsa imena krajev v obeh listinah niso istovetna. V listini iz leta 1366 jih je več, medtem ko navaja listina iz l. 1365 imena krajev, ki jih listina iz l. 1366 ne pozna.

V mejah distrikta Belmura (in districtu Beelmura) so bili l. 1366 znani tile kraji:

*civitas Murazumbota, Zuethehouch, Nemethfalu, Gradischya, Tropolch, Tyssina, Petrouch, Zudysinch, Ztanehnafalua, Zwetehnafalua, Iwanchafalua, Hannkouch (Leta 1365: Herynkolch), Kupsynch, Palina, Wezchycha in Charnalouch.*¹⁸

Krajevna imena iz l. 1366 so večinoma znana. Neznana so le: Nemethfalu, Ztanehnafalua in Zwetehnafalua. Kraj Nemethfalu se omenja med Svetehovci (Satahovci) in Gradiščem. V XVII. stoletju se na istem prostoru javlja novo ime: Csernecz (Murski Črnci).¹⁹ Tako je bilo prvotno ime današnjih Murskih Črnc Nemethfalu (Nemška vas).

Naselji Ztanehnafalua in Zwetehnafalua sta v listini omenjeni za krajem Sodišinci in pred Vanča vesjo ter Rankovci. V bližini teh ju moramo iskati. Nadaljnje napotke pri določevanju lege nam daje smer, katere se je držal popisovalec leta 1366. Smer popisovanja je iz listine jasna. Kraji so naštetih z izhodiščem v Murski Soboti — in dalje: Satahovci-Nemethfalu-Gradišče-Tropovci-Tišina-Petrovci-Sodišinci; to je severozahodna smer. Popis »belmurskega okoliša« se je nadaljeval z naštevanjem krajev, ki so severno od naštetih krajev, in sicer: za Sodišinci sta kraja Ztanehnafalua in Zwetehnafalua — in dalje: Vanča ves-Rankovci-Kupšinci-Polana-Vešičica-Černelavci. Torej se popisovanje vrača v jugovzhodni smeri k Murski Soboti.

Dokončna lokalizacija krajev Ztanehnafalua in Zwetehnafalua je odvisna od dejstva, kako daleč na sever se je razprostiralo belmursko zemljišče. Ob »Nemških vratih«, zahodno od Gederovec, je bilo l. 1347 še belmursko zemljišče.¹⁶ Nedaleč od izvira Mo-

koša (pri Krajni) je potekala l. 1234 meja ozemlja v »notranji Muri«, ki ga je Salomon, sin Čepinca, prodal Venceslavu, sinu grofa Peteneda, in sicer se je meja na tem odseku stikala z zemljiščem grofa Nikolaja,²⁰ to je z zemljiščem Gornje Lendave, ki ga je l. 1208 prejel grof Nikolaj od madžarskega kralja v fevd.²¹ Prav na tem odseku, vzhodno od Krajne, se je l. 1208 odmaknila meja gornjelendavskega zemljišča od Ledave na zahod, da je vključila ozemlje Hendrikovih sedmerih vasi med Ledavo in Kučnico.²² Tako da je ozemlje severno od Krajne pripadalo h gornjelendavskemu zemljišču. Ozemlje južno od Krajne obenem s Krajno pa k zemljišču Belmura.

Isto stanje je razvidno iz virov XVII. stoletja. Grof Mihael Széchy, gospodar Sobote, je l. 1624 prodal na Krajni in v Gederovcih, to je na področju, ki je pripadalo k murskosoboškemu dominiju, po eno kmetijo Pavlu Gérczeyu.²³ O krajih Gederovci in Krajna je zapisano v vizitacijskem zapisniku iz leta 1756, da je njun zemljiški gospod Peter Szápáry, kar zopet priča, da sta kraja Gederovci in Krajna pripadala k murskosoboškemu zemljiškemu gospodstvu.²⁴

Razmejitvena črta med zemljišči Belmuro in Gornjo Lendavo je potekala severno od Krajne. Belmursko zemljišče je vključevalo področje današnjih krajev Gederovci in Krajna, katerih imena se javljajo šele v XVII. stoletju.²⁵ Naselji Ztanehnafalua in Zwetehna-falua moramo iskati severno od Sodišinec, kjer sta vasi Gederovci in Krajna. Kraj Gederovci istovetim s krajem Ztanehnafalua in Krajno z Zwetehna-falua.

V seznamu krajevnih imen v listini iz leta 1365 sta na odseku Strukovci-Sodišinci, v bližini Sodišinec navedeni še krajevni imeni: Zecochneche (Za Kučnico?) in Weez.²⁶ Imeni Ztanehnafalua in Zwetehna-falua pa sta ob tem popisu izpadli. Vsekakor ima Csánki prav, da kraja Zwetehna-falua in Zecochneche identificira, o čemer pa obširneje ob ugotavljanju lokalizacije krajev iz sosednjega področja. Krajevna imena v posameznih primerih še niso bila ustaljena.

Distrikt Belmura, kakor ga opisuje listina iz l. 1366, se v celoti ne ujema niti s prvotnim niti s poznejšim obsegom zemljišča Belmura. Potrebno je poudariti, da se je obseg zemljišča s časom delno spreminjal.

Ko je l. 1208 madžarski kralj Andrej II. podelil grofu Nikolaju in njegovim dedičem zemljišče (Gornjo) Lendavo, je reka Ledava tvorila mejo med zemljišči Lyndwo in Muro (Belmuro). Razmejitvena črta je namreč opisana tako, da je južna in jugozahodna meja zemljišča Lyndwa potekala od Bogojine v smeri Ledave po meji med Zalsko in Železno

županijo. Ko pa je dosegla reko Ledavo (pri Rakičanu), je šla po njej navzgor, dokler se ni odmaknila od Ledave na zahod (pri Krajni), da je vključila ozemlje sedmerih Hendrikovih vasi, ki jih je grof Nikolaj kupil od Hendrika.²⁷

Prvotni obseg zemljišča Mura (Belmura) predstavlja torej ozemlje med rekama Muro in Ledavo, in sicer samo ozemlje, ki je bilo v Železni županiji in južno od Krajne. Do vključno XIII. stoletja (v letih 1233, 1234, 1265) se tudi petanjsko ozemlje vztrajno prišteva k belmurskemu zemljišču, medtem ko je v letih 1365 in 1366 že izločeno. Vzrok temu je drug zemljiški gospod.

O ozemlju Kroga in Bakovec nimamo podatkov, h kateremu zemljišču so ga prištevali v XI.—XIII. stoletju. Prav zgodaj je bilo njih ozemlje v upravi in lasti drugih zemljiških gospodov, različnih od onih v Murski Soboti, o čemer v posebnem poglavju o Krogu. Vendar pa za XI.—XII. stoletje moremo domnevati, da je spadalo k zemljišču Mura kot Petanji.

Prvi zanesljiv podatek, da se je zemljišče Belmura raztezalo na področje severovzhodno od Ledave, je iz l. 1314.²⁸ Pri opisu meje naselja Mali Koč (Kyskoch) je dva mejnika predstavljalo hrastovje, ki je bilo ob veliki poti, katera vodi iz Murske Sobote v Szombathely, in katera mejnika ločita ozemlje Malega Koča od zemljišča gradu Lyndue (Gornje Lendave) ter mejita na ozemlje Mihalovec (... pervenit ad quinque metas, in duabus vero sunt arbores illicum iuxta viam magnam per quam itur ad Sabariam de Belmura et separant a terris castri Lyndue et vicinantur terre Mihaluch). Iz konteksta v listini je razvidno, da sta navedena mejnika stala ob cesti Murska Sobota—Prosenjakovci, severovzhodno od Andrejec. Do tja se je razprostiralo področje zemljišča Belmura v letu 1314. V XIV.—XV. stoletju so tudi Mihalovce prištevali k zemljišču Belmura.²⁹ Že v XIV. stoletju so bili nekateri kraji severno od Ledave pritegnjeni v administrativno področje dvora Bel Mura. Gospodarsko-upravno razvrščanje krajev se je še nadaljevalo. Zakaj bistveno drugačno je stanje v XVII. stoletju. Iz Succusa zvemo, da so pripadali k murskosoboškemu dominiju mnogi kraji na vzhodni in severni strani Ledave. V različnih letih XVII. stoletja (l. 1624, 1630, 1633, 1634, 1645, 1677, 1678, 1681—1686, 1691) je bilo od murskosoboškega dominija odprodanih nemešnjaških rodovinom več kmetij v vaseh: v Lukačovcih, Noršincih, Nemčavcih, Mlajtincih, Tešanovcih, Moravcih, Predanovcih, Brezovcih, Sebeborcih, na Dolini in v Fokovcih.³⁰ — Še podrobnejšo sliko o zemljiški pripadnosti krajev v severovzhodnem

območju Murske Sobote si je moči ustvariti po vizitacijskih zapisnikih XVII. in XVIII. stoletja (1698, 1756, 1778).³¹

Ko je Peter Szápáry kupil l. 1687 mursko-soboški dominij, so k soboškemu dominiju prištevali tudi trg Martjance in je celotno gospodarstvo obsegalo 40 vasi ter 4 pristave.³²

2. FEVDNIKI ZEMLJIŠČA BELMURE

Zemljišče Belmuro so madžarski kralji podeljevali svojim zvestim velikašem kot druga zemljišča kronske zemlje. Kronološki pregled posestnikov zemljišča nam to pojasni.

O Uruzu, kateremu je madžarski kralj Andrej II. podelil l. 1217 zemljišče Muro,³³ le domnevajo, da je bil prvi znani zemljiški gospodar zemljišča, ki se od srede XIII. stoletja v listinah imenuje Belmura. Zakaj iz listine ni dovolj jasno, ali je bil v tem primeru predmet podelitve prekmursko zemljišče Mura, ali pa medjimursko.

Tudi o Rolandu, madžarskem palatinu, ni gotovo, da je bil zemljiški gospodar Sobote s pripadajočim ozemljem, čeprav je v soboškem dvoru (gradu) sprejel in zasliševal leta 1255 sprti stranki Blaža in njegova dva sinova iz Sárda ter Hadrijana Farkaša in Jovana, jobagiona veszprémskega škofa, z namenom, da bi na prošnjo veszprémskega škofa uredil med njimi spor zaradi zemljišča v območju Nove. Da bi ne prišlo do ponovnega spora, je izdal listino in jo dal opremiti s svojim pečatom in datumom v Soboti: in Bel Mura.³⁴

Jasne in zanesljive podatke pa imamo o dolnjelendavskem Štefanu iz rodu Haholdov, da je bil zemljiški gospodar Sobote, kateremu je madžarski kralj Andrej III. l. 1297 že drugič podelil zemljišče Belmuro.¹³ Imel ga je v lasti že prej, in sicer »dedno«, kot se je skliceval, in ga je nato po krivici izgubil. Vzrok izgube je bilo njegovo sodelovanje pri kraljevih bojih zoper upornike, zaradi česar je utrpel velike izgube v svojih ljudeh in premoženju, kakor pravi listina. Kdo so bili kraljevi nezvesti, o katerih govori darovnica? Iz darilnih listin 1323 in 1350³⁵ spoznamo, da so bili to zemljiški gospodje iz Németujvára (Güssing), ki so s svojim ravnanjem pol stoletja usodno vplivali tudi na prekmurske razmere. Že za vlade Otokarja II. Přemysla so povzročali madžarskemu kralju velike preglavice. Ko se je madžarski kralj Štefan zapletel v boje s češkim kraljem Otokarjem, so se gissinški gospodje pridružili Otokarju in svoje gradove *Kőszeg*, *Szent Vid*, *Szalónak*, *Borostyánkő* in *Léko* njemu podredili. Vodilni član Gissingovcev Henrik, slavonski ban, je odpotoval v Prago.³⁶ Ob ponovnem uporu gissinških gospodov zoper madžar-



Grb Széchyjeve rodbine. — Podoben grb svoje rodbine je dal narediti Peter Széchy leta 1676 v obliki sklepnika na oboku ladje stare soboške cerkve — (Prim. Kronika, XI, 2. zv., 96)

skega kralja l. 1292 se je dolnjelendavski Štefan iz rodu Haholdov boril na kraljevi strani in si s tem nakopal sovraštvo gospodov iz Németujvára.³⁷ Maščevanje je sledilo. Po smrti madžarskega kralja Andreja III. dne 14. januarja 1301 je takratni Gissingovec Janez, sin Henrika, izkoristil spremembo na prestolu. Zaporedoma si je zopet pridobil izgubljene gradove. Njegova moč se je hitro širila preko mej Železne županije. Celó do Zagreba se je čutila teža njegovega orožja.³⁸ Njegove čete so še v istem letu (1301) zasedle Dolnjo Lendavo in pustile ter ropale po dolnjem Prekmurju.³⁹ Ob zasedbi Dolnje Lendave je Gissingovec Janez izropal grad Dolnjo Lendavo in odnesel iz gradu ali uničil vse listine o posestnem stanju dolnjelendavskega zemljišča: »... Nicolaus, filius Stephani, filii Hoholth, ... declarasset, quod eo tempore, quo quondam Iohannes, filius Henrici, per nefandam suam potentiam et iustitiae regni nostri contrariam, ab eodem Stephano, patre suo, castrum suum Lyndua vocatum, abstulisset et occupasset omnia privilegia sua, seu instrumenta, super quam plurimis possessionibus suis emptitiis scilicet et aquisititiis, in eodem castro amissa et ablata fuissent.«⁴⁰ — Po daljšem brezobzirnem pustošenju po ozemlju Železne županije in po sosednjih krajih je vendar prišlo do začasne pomiritve v letu 1319. Kraljeve čete so zavzele grad Kőszeg in z obleganjem osvojile Németujvár. Gissingovca Janez in Andrej sta se nato z ostanki svojih čet pri Szalafőu (severovzhodno od Hodoša) spopadla z vojsko gornjelendavskega Nikolaja iz rodu Gutkeled (Amadejcev) in vojaških skupin iz Zalske županije, kjer je prišlo do

odločilne bitke, v kateri je bila začasno strta moč zemljiških gospodov iz Németujvára.⁴¹

Kmalu po zlomu Gissingovcev in ustalitvi razmer je dolnjelendavski Nikolaj iz rodu Haholdov zaprosil madžarskega kralja Karla za novo darilno listino o naseljih, ki so spadala pod upravo gradu Dolnje Lendave in o katerih so bile stare darovnice ali kupne pogodbe v bojih z Gissingovci uničene in izgubljene. Leta 1323 je res prejel zadevno listino, kjer so navedena imena naselij, ki pripadajo k dolnjelendavskemu gradu in jih kralj podeljuje Nikolaju iz rodu Haholdov. Med naštetimi so tale prekmurska krajevna imena:

castrum Lyndua, Dobronak (Dobrovnik), *Tunhel* (Turnišče?), *Ivanuch* (Ivanovci?), *Barkouch* (Bakovci), *Lippa, Balasefalva* (Blažovci), *Ivanch* (Ivanci) in še nekatera dvomljiva.⁴² O zemljišču Belmuri v listini ni sledu, da bi mu ga madžarski kralj vrnil.

Tudi naslednja darovnica iz l. 1330, s katero je pridobil Nikolaj iz rodu Haholdov naselja: *Balaseych* (Blažovci), *Ivanch* (Ivanci) in *Reketye* (Rakičan), ne omenja zemljišča Belmure.⁴³

Madžarski zgodovinar *Karácsonyi* sicer poudarja, da se darovnica iz leta 1323 nanaša le na naselja, o katerih so bile listine uničene.⁴⁴ Mogoče bi torej bilo, da darilna listina iz l. 1297, s katero je madžarski kralj podelil zemljišče Belmuro Štefanu Haholdu, očetu Nikolaja, ni bila izgubljena. Zato ni bilo potrebno sinu Nikolaju prositi nove listine, s katero bi se izkazal, da je zemljišče Belmura njegovo. Toda to je zelo malo verjetno. Upoštevajmo, da je zemljišče Belmura pripadalo l. 1347 gornjelendavskim Amadejcem kot njihova ustaljena posest.⁴⁵ Pridobili so si ga že prej. Kdaj?

Nikolaj Amade, takratni zemljiški gospod Gornje Lendave in slavonski ban, je stalno sodeloval v bojih zoper Gissingovce na kraljevi strani. Tako se javlja v borbah leta 1309, 1314, 1319 in 1327, ko mu je bila vojna sreča naklonjena,⁴⁶ medtem ko je dolnjelendavski Nikolaj, sin Štefana, s težavo branil svojo posest. Za več let jo je celo izgubil in je po dvajsetih letih vojnih zmed in pustošenja v letu 1323 posebna komisija, ki so jo sestavljali kraljevi zastopnik Janez, kapiteljski duhovnik Štefan iz Székesfehérvára, plemiči Zalske županije in navadni ljudje iz naselij, ves teden na terenu ugotavljala in poizvedovala, katero ozemlje in katere naselbine so bile nekoč last dolnjelendavskih Haholdov, da bi na podlagi tega poročila madžarski kralj izdal darilno listino.⁴²

Iz navedenih okoliščin smemo sklepati, da so že l. 1323 imeli zemljišče Belmuro v posesti gornjelendavski Amadejci. Torej v času,

ko je dolnjelendavski Nikolaj urejeval svoje posestno stanje in prejel od madžarskega kralja zadevno darilno listino.

Nedvomno so prehodno nasilno razpolagali z zemljiščem Belmuro Gissingovci, predvsem leta 1301 in še nekaj naslednjih let. Potem pa so si zemljišče Belmuro zelo verjetno pridobili gornjelendavski Amadejci, ki so ga združili z gornjelendavskim zemljiščem, kakor ga najdemo v letih 1347 in 1348.⁴⁷

Obe zemljišči Belmura in Lyndwa (Gornja Lendava) sta bili združeni tudi za Széchyjeve rodbine, ki ju je uživala kot kraljevi fevd med leti 1365—1685.⁴⁸

Do ločitve obeh zemljišč je znova prišlo za Szápáryjeve rodbine, katere član Peter je murskosoboški dominij kupil od Franca Kéryja in žene Julije Széchy l. 1687. Naslednjega leta (1688) mu ga je madžarski kralj formalno podelil kot fevd ter ga l. 1690 imenoval za »dednega«⁴⁹ gospoda. Tako je madžarska kraljeva pisarna še konec XVII. stoletja vodila evidenco nad kronsko zemljo kot v srednjem veku.

Spričo gornjega razpravljanja o zemljiški gosposki Sóbote v srednjem veku je neosnovana trditev, da je bil v srednjem veku tempeljarski red zemljiški gospod Sobote, kot se to često ponavlja v slovenski literaturi.⁵⁰ Vendar ni izključena možnost, da bi Tempeljarji v XII.—XIII. stoletju ne oskrbovali dušnega pastirstva v Soboti, kakor poroča vizitacijski zapisnik iz leta 1756.⁵¹

5. PETANJCI — OTOČNO OZEMLJE

Prav zanimiva zgodovina radgonskega kota se skriva v dejstvu, da je bilo ozemlje Petanjec v XIII. stoletju in še prej otočno ozemlje v okviru zemljišča Belmure. Oglejmo si najprej meje petanjskega otočnega ozemlja. Po opisu iz l. 1233 tvorita mejo ozemlja: voda (potok) Othustiche in mejna črta Vidagmes.⁵²

Natančneje je opisana meja imenovanega ozemlja naslednjega leta (1234) in sicer: na vzhodni strani tvori mejo voda Otolnucha (v listini iz l. 1233 imenovana Othustiche), na jugu reka Mura, na zahodu nemška meja (meta cum Teutonicis; l. 1233 imenovana: Vidagmes) — in na severu zemljišče grofa Nikolaja.⁵³

Pritegnimo še opis meje petanjskega ozemlja iz leta 1348,⁵⁴ ker je to najpodrobnejši opis tega ozemlja in nam tudi nudi pojasnilo za XIII. stoletje.

Ko je prišlo do spora med člani rodbine Nádasdy, ki so imeli v posesti petanjsko ozemlje, in Amadejci, gospodarji gornjelendavskega gospostva, je madžarski kralj Ludovik naročil vasvárskemur kapitlju, da uredi

spor z obhodom petanjskega ozemlja in določitvijo mejnikov. Poročilo, ki ga je po opravljenem obhodu poslal vasvárski kapitelj madžarskemu kralju Ludoviku, pravi, da so se obhoda udeležili: vasvárski kanonik Gregorij in dva kraljeva zastopnika — Janez »de Zeulche«, ki je v kraljevem imenu zastopal koristi Lavrencija in Janeza iz rodu Nádasyjev, — in Peter kot zastopnik gornjelendavskih Amadejcev, namreč: vdove matere Margarete in sinov Janeza in Amadeja. Obhoda sta se osebno udeležila Lavrencij in Janez iz rodu Nádasyjev. V imenu gornjelendavske rodbine Amadejcev pa sta obhodu prisostvovala gornjelendavski grajski poveljnik Dionizij »de Bolugd« in soboški župnik Jakob.

Prvi mejnik med ozemljem Petanjec in ozemljem, ki je bilo v lasti gornjelendavske rodbine Amadejcev, je stal nasproti tišinske cerkve, imenovane »ecclesia beate Virginis de Mysinch«, na bregu potoka Mokoša, ki je bil takrat imenovan »Atholchicha« (l. 1347: Athochycha, Otholchycha⁵⁵). Razmejitvena črta je potekala nadalje v južni smeri in dosegla močvirje (lacum paludosum), nato Veliki otok (in acie insule Nogzygethov), rečico Murico in Muro. Po reki Muri se je zaobrnila na zahod in potekala daleč navzgor do nekega prekopa (ad quoddam fossatum), kjer je izstopila iz Mure ter je po prekopu (danes dolnji tok Kučnice) potekala na sever do Nemških vrat (Nemethkapu). Od Nemških vrat se je razmejitvena črta nadaljevala nekaj časa po cesti, ki vodi iz mesta Radgone v Mursko Soboto. Nato se je preko nekega Slatinskega studenca (Soskuth), dalje nekega grmičevja (virgultum), jarka (fossatum) in po potoku Atholchycha vrnila v bližino tišinske cerkve.

Iz zaporednih opisov petanjskega ozemlja spoznamo, da je bilo srednjeveško ime današnjega potoka Mokoša: l. 1233: Othustiche; l. 1234: Otolnucha; l. 1347: Otholchycha, Athochycha — in l. 1348: Athochicha. — Za dolnji tok današnje Kučnice pa v istem razdobju najdemo nazive: l. 1233: Vidagmes; l. 1234: nemška meja (meta cum Teutonicis); l. 1347: prekop, jarek (fossatum) — in leta 1348: prekop, jarek, ki loči nemško kraljestvo in kraj Petanjce (quoddam fossatum quod ad occidentem regnum Teutonye et ad orientem ipsam possessionem Peteunych separat et distingit).

Obrnimo pozornost na odsek meje z Avstrijo, na današnji dolnji tok Kučnice. Iz historičnih zapisov spoznamo, da se Kučnica prvotno ni iztekala v Muro tam, kjer se izteka sedaj, marveč je dolnji tok Kučnice umetni prekop, ki so ga naredili Madžari v zvezi s svojo mejno obrambo nasproti mestu Rad-



Grb Nádasyjeve rodbine

goni. To nam dokazujejo imena za to mejno črto: Vidagmes in fossatum. Kaj pomeni Vidagmes? — Ime je latinsko, kvečjemu madžarsko-latinsko: Véd-dagines; madž. véd = braniti. Najverjetnejša razlaga je, da je prepisovalec listine iz l. 1233⁵⁶ zgrešil toliko, da je namesto Indagines bral in zapisal »Vidagmes«. Zakaj po smislu in po poznejših podatkih Vidagmes pomeni isto kot Indagines. Latinska beseda indago, inis pomeni ograjo, ograjenje, plot. Ovire z ograjevanjem obenem s prekopi in jarki je bil tipični madžarski sistem zavarovanja mejne črte v prvih stoletjih po njihovi naselitvi v Panoniji. Vzemimo primer v kraju Zalak, v bližini naselja Sorkikápolna (med Körmen-dom in Szombathelyem), kjer so še l. 1278 bile ohranjene starodavne naprave mejno-obrambne črte: locus castris in terra Zalak cum fossatis et indaginibus antiquis.⁵⁷ Bistvo utrjevanja meje ni bilo le v prekopu, jarku (fossatum), marveč tudi v umetni zgrajenih ovirah, ki so obstajale iz plotov, kamenja in drevesnih debel postavljenih barikad, kar označuje latinska beseda: indagines.⁵⁸ Isti način utrjene meje so imeli Madžari tudi na sedanjem dolnjem toku Kučnice nasproti mestu in gradu Radgoni, ki je bila močna obmejna straža na nemški strani.

Ugotovitev, da je rečica Kučnica tekla prvotno po strugi sedanjega potoka Mokoša, se popolnoma strinja z naziranjem geografa Melika, ki poudarja, kako murski pritoki na aluvijalni ravnini zavlačujejo svoj izliv v Muro in pravilno domneva, da se Kučnica nadaljuje v potoku Mokošu, za katerega navaja tudi ime »Stara Kučnica« iz stare avstr. topogr. karte.⁵⁹

Sledove prvotnega stanja, da je Kučnica tekla po sedanjem potoku Mokošu in se izlivala v Muro pri Bakovcih, je možno najti tudi na terenu. Odcep umetnega jarka od prvotne Kučnice v Muro se je po vsej verjetnosti začel v bližini zaselka Polanci (pri

Krajni tam, kjer je bil v polpretekli dobi most čez Kučnico v Dedonce (v Avstrijo). Zakaj tamkaj izvira v neznatni razdalji od vodnega korita Kučnice (0,5–1 m) potoček Jarek, ki teče v jugovzhodni smeri in predstavlja začetni izvir sedanjega potoka Mokoša. Značilnost potočka Jarka je, da ob povodnji narašča voda v Jarku takoj ob izviri in pri izviri nikoli ne usahne, iz česar moremo sklepati na podtalno zvezo med sedanjo Kučnico in Jarkom, izviro Mokoša.⁶⁰ — Dokončno razjasnitev, na katerem odseku prvotne struge Kučnice se je pričel umetni prekop in bil izkopen jarek do Mure, pa more prinesiti strokovni ogled terena.

Kdaj so Madžari izkopali umetni prekop, dolnji tok današnje Kučnice in utrdili svojo mejno-obrambno črto nasproti Radgoni?

Prekop, umetna mejna črta je l. 1233 že obstajala, kar priča ime: Vidagmes — Indagines. Prekop je torej nastal pred letom 1233. Utrditev meje na madžarski strani datira iz časa, ko so Nemci potiskali Madžare iz Radgone na vzhod in jugovzhod na severni strani reke Mure in so Madžari v protiobrambi utrjevali mejo. To pa je odvisno od dejstva, kdaj so Nemci po letu 1090, po madžarski razširitvi mejâ za madžarskega kralja Ladislava I. s pritegnitvijo širokih mejnoobrambnih pasov v svojo politično upravo zopet osvojili Radgono in njeno okolico.

Razdobje 1090—1233 nam znatno zožijo zgodovinski podatki iz let 1182, 1211, 1213 in 1214. L. 1182 je štajerski vojvoda Otokar (VI.), sin ustanovitelja Žičkega samostana, izdal v Radgoni listino v korist kartuzijanov v Žičah,⁶¹ kar dokazuje, da je bila Radgona tedaj v nemški oblasti.

L. 1211 se pogodi salzburški nadškof Eberhard II. z Leopoldom (VI.), avstrijskim in štajerskim vojvodom, zaradi patronatstva župnije v Radgoni (Rategoysspurch).⁶² Ko je l. 1213 prodala Elizabeta, nečakinja avstrijskega vojvode Leopolda, svoj delež cerkvi sv. Janeza Krstnika v Žičkem samostanu, je bil v Radgoni, kjer je bila izdana listina, med pričami navzoč radgonski župnik Markvard.⁶³ In l. 1214 zopet nastopa radgonski župnik kot razsojevalec v družbi priorja Žičkega samostana, župnikov iz Slovenjega Gradca in Gornjega gradu ter prošta iz Dobrle vasi,⁶⁴ kar nedvomno dokazuje, da je bila Radgona v navedenih letih na nemškem državnem področju.

Nujnost utrditve meje nasproti Radgoni je nastopila za Madžare šele, ko so po letu 1100 Nemci prešli v ofenzivo zoper Madžare na odseku severno od Mure. Za območje severno od reke Mure je za prvo polovico XII. stoletja značilno poročilo iz razdobja med leti

1131—1147, ki pravi, da je salzburški nadškof Konrad I. dal utrditi grad Lipnico zoper Madžare, s katerimi je sklenil sicer prijateljsko zvezo, vendar se nanje ni zanesel zaradi njihove naravne nestanovitnosti.⁶⁵ Podoba je, da so Madžari na območju severno od Mure iz nemškega izhodišča v Lipnici prej bili potisnjeni v defenzivo kot na ozemlju med Dravo in Muro, kjer je šele v zadnjih letih XII. stoletja prišlo do odločilnega sunka ptujskih gospodov v smeri proti vzhodu na škodo Madžarske, ko je salzburški ministerial Friderik iz Ptuja okoli l. 1199 odvil Madžarom ormoški okraj.⁶⁶ Zakaj leta 1182 in v naslednjih letih: 1211, 1213, 1214, 1233 in 1234 je bila Radgona zanesljivo v nemških rokah. Prav iz istih okoliščin je razumljivo, da je že med leti 1106—1124 prejel šentpavelski samostan od Engelberta iz rodu Spanheimov v zameno za Glodnico med drugimi tudi naselja v bližini Radgone, kot Boračevo, Plitvice, Negovo in Pribissendorf.⁶⁷

Iz do sedaj znanih srednjeveških virov sicer ni mogoče natančno ugotoviti, kdaj so Madžari utrjevali svojo mejno črto nasproti Radgone in izkopali v ta namen posebni jarek, dolnji tok Kučnice, vendarle sledi iz zgornjega razpravljanja, da se je to najverjetneje zgodilo sredi XII. stoletja. Moramo pa tudi dopuščati možnost, da je zaradi nestalnih mejnih razmer v XII./XIII. stoletju Radgona vnovič prešla v madžarsko zasedbeno področje, kot meni Kovačič.⁶⁸ Isto moremo sklepati iz listine madžarskega kralja Štefana V. iz l. 1270, s katero ureja medsebojno razmerje madžarskih mejnih stražnikov na področju gornjega Prekmurja in v kateri je omenjena Radgona kot skrajno-zahodni mejni objekt. Ko opisuje področje, ki je pristojno za stražnike, pravi namreč, da se razprostira od Radgone (Rydigwe) do meje Zalske županije in Lugosa.⁶⁹

Ob zaključku poglavja o Petanjcih še kratak ozir na zemljiško gosposko tega področja v srednjem veku in o krajevnem imenu.

V prvi polovici XIII. stoletja sta na ozemlju današnjih Petanjec bivala še dva potomca rodbine »Pethenyec«, ki je bila, kakor po osebnih imenih in njeni posesti sodi madžarski zgodovinar Karácsonyi, slovenskega izvora.⁷⁰ O rodbini je le toliko znana, da sta njuna dva pripadnika Jaroslav, sin Lodomera, in Nikolaj, sin Luchana (Lučana), prodala l. 1233 svoje zemljišče na teritoriju današnjih Petanjec rodbini Nádasy. Življenjsko dobo očeta Lodomera ter Luchana in še bolj njenega prednika Petana, po katerem se je rodbina imenovala, moramo staviti v XII. stoletje, ker sta sinova Jaroslav in Nikolaj l. 1233 kot polnoletna razpolagala s svojim premoženjem. Iz poročil o rodbini

Petenye zanesljivo sklepamo, da je bilo ozemlje današnjih Petanjec naseljeno že v XII. stoletju.

Od imena rodbine Petenye prihaja krajevno ime Petanjci. Madžarska oblika Pethenye je nastala iz oblike *Petanje* in to od osebnega imena Petan, začetnika rodbine Petenye. Jezikovni razvoj *Petanje* > madž. Pethenye je v madžarskem jeziku zaradi vokalne harmonije običajen. Historična zapisa krajevnega imena Petanjci sta med drugimi tale: 1547: Peteninch⁷¹ in 1414: Also-, Kezepse-, Felsepethenynch,⁷² kar je sestavljeno od osebnega imena *Petan* + svojilniška pripona -in > Petaninci, ki je zaradi madžarskega jezikovnega vpliva prešla v Peteninc(i). Glas -j- v končnem zlogu današnje slovenske oblike krajevnega imena Petanjci je ostanek nekdanje pripone -in.

Posesivni sufiks -in (inъ) v krajevnem imenu Petanjci je bil v XIV/XV. stoletju priljubljen v prekmurskih krajevnih imenih. Najdemo ga v primerih: Radostinci (1444: Radoztyncz);⁷³ — Bodonci < Bodoninci (1566: Badonynch);⁷⁴ Bratonci < Bratoninci (1524: Brathonynch);⁷⁵ Domajinci < Domaninci (1566: Domanynch);⁷⁶ Krnci < Krninci (1403: Kernynch);⁷⁷ Negonci < Negoninci (1566: Negoninch)⁷⁸ — in Stanjovci < Staninci (1478: Zthanyncz).⁷⁹

Že v začetku XIII. stoletja je bila na petanjskem ozemlju usidrana tudi madžarska rodbina Nádasd, ki se javlja v dveh rodbinskih vejah: a) petanjska veja, h kateri pripada grof »Pethenagh« (1229: comes Pethenagh)⁸⁰ in sinovi Venceslav, Vraslav in Ladislav ter njuni potomci (1238: filii comitis Pethenyed;⁸¹ 1246: filii Pethenyed;⁸² 1246: filius Petened⁸³) — in b) Daraboseva veja, katere pripadnik Emerik je okoli l. 1220 prodal grofu Pethenedu del otočnega ozemlja v Belmuri.⁸⁴

Priimek Pethenyed, Petened izhaja od krajevnega imena Petanje, madž. Pethenye, kateremu je dodano madžarsko obrazilo -d. Izraz »comes Petened« moremo prevesti: grof »Petanjčar«.

Rodbina Nádasd si je ohranila zemljiško pravico nad Petanjci ves srednji in še novi vek.⁸⁵ Za reformacije je v svojem gradu na Petanjcih nudila zavetje predikantom, ki so bili pregnani s Štajerskega. Kakor poroča Hans Walter 14. julija 1601, je prišlo k njegovim pridigam na Petanjce mnogo ljudi iz Koroške in Ljubljane.⁸⁶

4. IZVOR IN POMEN IMENA BELMURA

O izvoru imena Belmura doslej ni razpravljajal nihče niti med Madžari niti med Slovenci. V objavljeni literaturi navaja naj-



Grb Szápáryjeve rodbine

več zgodovinskih podatkov o imenu Belmura D. Csánki v svojem historičnem zemljepisu Madžarske za Hunjadijcev,⁸⁷ v neobjavljeni razpravi pa Ivan Škafar.⁸⁸ Oba tudi razčlenujeta, kaj je v srednjem veku pomenilo ime Belmura. Toda o izvoru imena ne razpravljata.

Ključ do razlage, iz česa izvira in kaj pomeni ime Belmura, nam nudijo historični zapisi tega imena za petanjsko zemljiško področje. Iz listin iz l. 1233 in 1234 spoznamo, da se je zemljišče Belmura prvotno imenovalo le Mura in Murwa.⁸⁹ Nad vse važen je podatek iz l. 1234: »in interiori Mura«. Pove nam namreč, da je bilo petanjsko ozemlje »v notranji Muri«. Poznejši madžarski izraz Bel Mura ali Belmura je le prevod pomenovanja »notranja Mura«, »interior Mura«. Madžarska besedica bel = belső pomeni notranji. Madžarski jezik pozna več enakih jezikovnih tvorb, v katerih je besedica belső skrajšana. Tako na primer: belügy (notranja zadeva), belérték (notranja vrednost), belöld (tuzemstvo), belrés (notranji del) in dr.

Konec XI. stoletja, ko so Madžari pritegnili prekmursko ozemlje v svojo civilno in cerkveno upravo, so imeli v oblasti tudi ozemlje na štajerski strani Mure, kar je za Madžare zunanja stran. Za razlikovanje jim je v administrativnem oziru bila potrebna določnejša označitev. Tako so imenovali zemljišče ob reki Muri na prekmurski strani: Notranja Mura, madžarski Belmura.

Razen zemljišča Mura v Prekmurju, je bil v rabi isti izraz za zemljišče v Medjimurju. V bližini medjimurske vasi Domašinec je imela rodbina Domaša (Damas) svojo dedno zemljišče, imenovano: terram ipsorum hereditariam Mura vocatam, cum duabus sessionibus in eadem Mura.⁹⁰ Člani rodbine Domaša: Štefan, Peter, Mihael in Pavel so to dedno zemljišče Mura prodali l. 1298 za

20 mark dolnjelendavskemu Štefanu iz rodu Haholdov.

Dejstvo, da je obstajalo zemljišče Mura tudi v Medjimurju, pa dokazuje, da so Madžari zemljišča prvotno imenovali po rekah, ob katerih se je zemljišče razprostiralo. V našem primeru po reki Muri.

Ob reki Ledavi, madž. Lindua, Lyndwa, sta bili dve obsežni zemljišči. Ob gornjem toku reke Ledave zemljišče »Lyndwa« (1208),⁹¹ spadajoče k Železni županiji, in ob dolnjem toku prav tako »Lindua« (1192),⁹² ki je pripadalo k Zalski županiji. Prvotno je poudarek na okolnosti, h kateremu kraljevemu upravnemu središču pripada zemljišče. Tako je v listini iz l. 1208 za gornjelendavsko zemljišče označitev, da pripada »ad Ferreum castrum«.⁹³ Geografska opredelitev: Gornja in Dolnja Lendava kot zemljišči je nekoliko poznejšega datuma.⁹⁴ Najstarejša znana imena za reko Ledavo, za zemljišči in naselbini Gornja in Dolnja Lendava so ista.⁹⁵

Ob Kobiljanskem potoku prav tako najdemo zemljišče, ki nosi ime potoka. Najstarejše madžarske historične oblike imena za potok so: Kobula (1208),⁹⁶ Kebela (1236)⁹⁷ in Kebele (1338).⁹⁸ Enako se glasi ime zemljišča, ki se je razprostiralo ob potoku. L. 1271 je madžarski kralj Štefan podelil Židovu iz vasi Milej zemljišče Kobilje (terra castris Zaladiensis Kebele vocatam) zaradi zvestobe v bojih zoper Čehe, in sicer v mejah, kakor jih razlikuje Zalski županijski grad.⁹⁹ V okviru kobiljanskega zemljišča je bilo več naselbin (l. 1329: possessiones de iuxta Kebelie).¹⁰⁰ Izrecno se javljajo tele: Kobiljanski Sv. Martin,¹⁰¹ Sv. Ladislav (Motvarjevci),¹⁰² Barachahaza, Ladafeuldu in še Feniesfeuldu.¹⁰³

Zemljišče Kobilje, ki so ga imenovali tudi »Krajina ob Kobiljanskem potoku« — Kebelemellyk, je mejilo na vzhodu na »Krajino ob Velemirskem potoku« (l. 1338: de iuxta Volomer; l. 1342: Wellemymelliky).¹⁰⁴ Ob Velemirskem potoku (l. 1236: aqua Velemir)¹⁰⁵ je zopet primer, kako so Madžari zemljišče natančneje označevali in ga imenovali po rečnem imenu.

Upravičeno moremo sklepati, da seže zemljiško-upravna razdelitev Prekmurja in določnejša označitev po rečnih imenih v začetno dobo madžarskega gospostva v Prekmurju — v XI./XII. stoletje.

Ker pa so rečna imena: Ledava, Kobila, Velemir (zadnje sicer prvotno izhaja od krajevnega imena Velemér) slovenska, sledi iz tega, da so jih Madžari ob svojem prihodu slišali in sprejeli od tukajšnjih Slovencev-staroselcev. Dve imeni: Ledava (Lindva, Lendva)¹⁰⁶ in krajevno ime Sobota (Zumbotha) so sprejeli celo s staroslovenskim nos-

nikom, kar priča, da sta imeni prešli v madžarsko administrativno terminologijo že v X./XI. stoletju, ko je bil pri Slovencih nosnik še v rabi.¹⁰⁷ Prekmurje torej ob prihodu Madžarov ni bilo nenaseljeno, marveč so tukaj bivali Slovenci-staroselci. In dokler se na podlagi danih zgodovinskih virov ne pojasni vsaj v neki meri naselitvena zgodovina Prekmurja za XI./XII. stoletje, je preuranjena trditev, da so Slovenci naselili današnje Prekmurje, to je izpolnili prazni obmejni pas med nemško in madžarsko državo, šele okrog leta 1200.¹⁰⁸

Glede naseljenosti Prekmurja ob prihodu Madžarov so pomembni izsledki madžarskega slavista Kniezse. Opirajoč se na krajevna in vodna imena poudarja namreč, da je v X.—XI. stoletju bivalo slovensko prebivalstvo vzdolž reke Ledave, Kobiljanskega potoka ter Krke, in ki ga Madžari ob osvojitvi niso uničili. Na svoji zemljevidni karti »Narodi na Madžarskem v XI. stoletju« označuje področje Murske Sobote, turniške prapuznice, Bogojine, Kobilja in Dobrovnika kot naseljeno s Slovenci, kamor je prodrlo madžarstvo šele v XII. stoletju.^{108a}

Iz dosedanjega razpravljanja smo spoznali, da so izraz »Interior Mura«, madžarski »Belmura«, slovenski »Notranja Mura« uporabljali za zemljišče, ki se je razprostiralo med rekama Muro in Ledavo. Toda že l. 1255 je bil z istim imenom imenovan tudi dvor ali grad pri Soboti¹⁰⁹ in l. 1297 naselje Murska Sobota sama.¹¹⁰ Kako je prišlo do skupnega poimenovanja? — Najverjetneje tako, da je ime zemljišča Bel Mura prešlo na upravni dvor, kjer je bila koncentrirana uprava zemljišča. Ker pa je ob dvoru bilo tudi naselje, se je isto ime oprijelo še naselja, čeprav je imelo naselje svoje lastno ime Sobota (Zumbotha), ki se je ob prelomu XV./XVI. stoletja uveljavilo tako za upravni dvor kot za adekvatno zemljišče, medtem ko je izraz Belmura v celoti izginil.¹¹¹

Enak postopek opazimo pri sosednjem gornjelendavskem in dolnjelendavskem zemljišču. Upravna gradova obenem s pripadajočima naseljema in zemljišči se enako imenujeta, namreč: Lindva, Lendva. Ni pa znano, ali sta prvotno imeli današnji naselbini Gornja Lendava (Grad) in Dolnja Lendava (Lendava) še svoje lastno ime, različno od imena zemljišča. Prevladalo je pač ime zemljišča, ki izhaja od rečnega imena Ledava.

Spričo dejstva, da se pri Soboti prav zgodaj javlja (1255) gospodarsko-upravni dvor kot središnji kraj zemljiškega gospostva Belmura, in ker obstoj naselja Sobote seže v predmadžarsko dobo, o čemer priča staroslovenski nosnik v imenu, smemo domnevati, da so Madžari ob uvedbi svoje politične

uprave v Prekmurju v XI. stoletju našli *pri Soboti staroslovenski dvor* in nanj navezali svojo upravo, za kar je veliko podobnih primerov v Spod. Panoniji, o katerih razpravlja madžar. zgodovinar Holub v razpravi o nastanku madžar. županijskih središč.¹¹²

OPOMBE

V Kroniki XI/2 1963, str. 97, popravi v kronogramu PAS HAE v PASCHAE!

1. I. Zelko, Soboški jobagioni. Kron IX/3, 160 do 164; isti: M. Sobota. Kron X/1, 20—30; isti: M. Sobota kot sedež arhidiakonata in cerkvenoupravna pripadnost Prekmurja v sr. veku. Kron XI/1, 38—49. — 2. M. Kos, K postanku ogrske meje med Dravo in Rabo. Časopis za zgodovino in narodopisje, Maribor, 1935, 148. — 3. Anton Melik, Štajerska s Prekmurjem in Mežiško dolino. V Ljubljani, 1957, 210. — 4. Marijan Zadnikar, Umetnostni spomeniki v Pomurju. Murska Sobota, 1960, 65. — 5. I. Szentpétery, Regesta rerum stirpis Arpadianae critico-diplomaticae. Budapest, 1923, I, 111; — J. Holub, Zala megye története a középkorban. I. Pécs, 1929, 51. — 6. G. Wenzel, Codex dipl. Arp. cont., X, 326—327. — 7. Fejér G., Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis. Budae 1841, VII/5, 249. — 8. Hazai okmánytár — Codex dipl. patrius Hungaricus. Budapestini 1876, VI, 28—29. — 9. Fejér, Cod. dipl., VII/5, 244, 252, 254, 271; Cod. dipl. patr., VI, 45. — 10. Karácsonyi J., A magyar nemzetségek a XIV. század közepéig. Budapest, 1901, II, 386. — 11. Codex dipl. patr. hung. Budapest, 1891, VIII, 100. — 12. Codex dipl. patr., VI, 135—136; Fejér, Cod. dipl., VII/5, 345. — 13. Wenzel, Codex dipl. Arp. cont., X, 250—251. — 14. Ivanovski viteški red so na Madžarskem imenovali »Cruciferi«, prim. Karácsonyi, Magyarország egyháztörténete főbb vonásaiban 970-től 1900-ig. Veszprém, 1929, 68. — 15. Nagy Imre, Codex diplomaticus hungaricus Andegavensis. Budapest, 1878, I, 368; isti: Codex dipl. hung. Andeg., IV, 17. — 16. Nagy I., Codex dipl. hung. Andeg., V, 111. — 17. D. Csánki, Magyarország történelmi földrajza a Hunaydiak korában. II. Budapest 1894, 716—717. — 18. Csánki, n. d., II, 716, 726, 802, 779, 751, 805, 804, 785, 802, 801, 758, 754, 755, 769, 786, 809, 740. — 19. Payr Sándor, Egyháztörténeti emlékek. Sopron, 1910, I, 109; Visitatio canonica 1698, str. 746. Škofijski arhiv v Szombathelyu. — 20. Codex dipl. patr., VI, 29. — 21. M. Kos, Gradivo za zgodovino Slovencev. V, št. 900. — 22. I. Zelko, Kolonizacijsko stanje ob Kučnici v XIII. stoletju. Kronika, V, 3. zv., 106—107. — 23. Succus inscriptionum familiys Gérczey, Cziraky, Zámbo, Jaklin... ad Dominium Muray-Szombathspectantium. 1751, 3. — 24. Visitatio canonica 1756, str. 1130, 1154. Škofijski arhiv v Szombathelyu. — 25. Payr, Egyháztörténeti emlékek. I, 105; Vis. can. 1698, str. 747. Škof. arhiv v Szombathelyu. — 26. Csánki, n. d., II, 717, 802, 809. — 27. M. Kos, Gradivo, V, št. 900; Zelko, Kolonizacijsko stanje ob Kučnici v XIII.

stoletju. Kronika, V, 3. zv., 106—107. — 28. Nagy, Codex dipl. hung. Andeg., I, 369. — 29. Csánki, n. d., II, 858—859. — 30. Succus..., str. 3, 5, 7, 9, 11, 13, 15, 17, 24, 26, 28, 30, 32. — 31. Visitationes canonicae 1698, 1756 in 1778. Škof. arhiv v Szombathelyu. — 32. Vasvármegye. Magyarország vármegyéi és városai. Budapest 1898, 573. — 33. Szentpétery, Regesta, I, 111. — 34. Zala vármegye története. OKLEVÉLTAR. I. Budapest 1886, 28 (= Zala Okl.). — 35. Fejér, Cod. dipl., VIII/2, 457—463; Fejér, n. d., VIII/3, 455—458; prim. Karácsonyi, A magyar nemzetségek, II, 153; Vasvármegye, 1898, 180—185. — 36. Vas megye — helytörténeti tanulmányok. Szombathely 1958, 176; prim. J. Gruden, Zgodovina slov. naroda. Celovec 1910, 554—555. — 37. Karácsonyi, n. d., II, 129; Vasvármegye, 1898, 183. — 38. Vasvármegye, 1898, 183; J. Gruden, Zgod. slov. naroda, 555. — 39. Fejér, Cod. dipl., VIII/3, 455; Karácsonyi, n. d., II, 153. — 40. Fejér, Cod. dipl., VIII/2, 457—458. — 41. Vasvármegye, 1898, 184. — 42. Fejér, Cod. dipl., VIII/2, 457—463. — 43. Fejér, Cod. dipl., VIII/3, 456. — 44. Karácsonyi, n. d., II, 152. — 45. Nagy, Codex dipl. hung. Andeg., V, 109—111. — 46. Vasvármegye, 1898, 184—185. — 47. Nagy, Codex dipl. hung. Andeg., V, 109—111 in 212—214. — 48. Csánki, n. d., II, 716; Vasvármegye, 1898, 574. — 49. Vasvármegye, 1898, 573. — 50. Fr. Kovačič, Gradivo za prekmursko zgodovino. ČZN, 1926, 2; Fr. Baš, Posebne poteze prekmurske zgodovine v ogrski dobi. Prekmurški Slovenci v zgodovini. Murska Sobota 1961, 65; V. K., Iz soboške preteklosti. Pomurski vestnik, XV, št. 13, str. 8. — 51. Vis. can. 1756, str. 1084. Škof. arhiv v Szombathelyu. — 52. Fejér, Cod. dipl., VII/5, 249. — 53. Codex dipl. patr., VI, 29. — 54. Nagy, Codex dipl. hung. Andeg., V, 212—214. — 55. Nagy, n. d., I, 110, 111. — 56. Fejér, Cod. dipl., VII/5, 249. — 57. Wenzel, Codex dipl. Arp. cont., IX, 216; Csánki, n. d., II, 810. — 58. M. Kos, K postanku ogrske meje med Dravo in Rabo. ČZN, 1935, 147. — 59. A. Melik, Štajerska s Prekmurjem in Mežiško dolino. V Ljubljani 1957, 188. — 60. Poročilo o vodnem stanju sem prejel od gederovskih domačinov po posredovanju župnika J. Gregorja. — 61. Gradivo, IV, št. 659. — 62. Gradivo, V, št. 183 in št. 184. — 63. Gradivo, V, št. 215. — 64. Gradivo, V, št. 228 in št. 229. — 65. Gradivo, V, št. 109. — 66. M. Kos, n. d., ČZN, 1935, 146; Gradivo, IV, št. 914 in V, št. 370. — 67. M. Kos, n. d. ČZN, 1935, 145; Gradivo, IV, št. 22. — 68. Fran Kovačič, Ljutomer. Zgodovina trga in sreza. V Mariboru, 1926, 12. — 69. Codex dipl. patr., VIII, 129. — 70. Karácsonyi, A magyar nemzetségek, II, 435. — 71. Nagy, Codex dipl. hung. Andeg., V, 110. — 72. Csánki, n. d., II, 785. — 73. Csánki, n. d., II, 788. — 74. Csánki, n. d., II, 757. — 75. Csánki, n. d., III, 59. — 76. Csánki, n. d., II, 744. — 77. Csánki, n. d., II, 764. — 78. Csánki, n. d., II, 779. — 79. Csánki, n. d., II, 801. — 80. Fejér, Cod. dipl., VII/5, 244. — 81. Fejér, Cod. dipl., VII/5, 254. — 82. Fejér, Cod. dipl., VII/5, 271. — 83. Codex dipl. patr., VI, 45. — 84. Codex dipl. patr., VIII, 100; Ka-

rácsonyi, A magyar nemzetségek, II, 388. — 85. Csánki, n. d., II, 838—839; Vis. can. 1756, str. 1130. Škof. arhiv v Szombathelyu. — 86. Loserth, Akten und Korespondenzen, III, 196; prim. [J. Košič], Starine železnih in salajskih Slovenov. ČZN, 1914, 30, opomba 1. — 87. Csánki, n. d., II, 717, 722, 726. — 88. Ivan Škafar, Prekmurski del beksinskega arhidiakonata v XIV. stoletju (rokopis). — 89. Fejér, Cod. dipl., VII/5, 249, 250; Codex dipl. patr., VI, 28. — 90. Wenzel, Codex dipl. Arp. cont., X, 326. — 91. Gradivo, V, št. 900. — 92. Fejér, Cod. dipl., II, 277. — 93. Szentpétery, Regesta, I, 75; Gradivo, V, št. 900. — 94. Prim. Csánki, n. d., II, 716 in III, 12. — 95. Ivan Zelko, Prekmurska vodna imena v knjigi Franceta Bezlaja Slovenska vodna imena. Slavistična revija, Ljubljana, XI. letnik (1958), 3—4, 250. — 96. Gradivo, V, št. 900. — 97. Zala Okl.,

I, 10. — 98. Zala Okl., I, 347. — 99. Zala Okl., I, 57. — 100. Zala Okl., I, 238. — 101. Zala Okl., I, 345—346. — 102. Zala Okl., I, 347. — 103. Zala Okl., I, 394—397. — 104. Zala Okl., I, 347, 397. — 105. Zala Okl., I, 9—10. — 106. I. Zelko, n. d. Slavistična revija, XI, 3—4, 250—251. — 107. I. Zelko, Murska Sobota. Kronika, X, 1. zv., 23. — 108. Bogo Grafenauer, Zgodovina slovenskega naroda. Ljubljana 1955, II. zv., 91, 118. — 108 a. Prim. István Kniezsa, Ungarns Völkerschaften im XI. Jahrhundert. Budapest, 1938, 94—95. — in priložena zemljevidna karta. — 109. Zala Okl., I, 28. — 110. Wenzel, Codex dipl. Arp. cont., X, 251. — 111. Csánki, n. d., II, 717, 722, 726. — 112. Holub József, A királyi várme-gyék eredete. Emlékkönyv Szent István király halálának kilenczszázadik évfordulóján. Budapest, 1938, II, 80.

OB STOLETNICI KOROŠKE ŽELEZNICE

JOZE JENKO

CESTNI PROMET IN RECNA PLOVBA

Živahen promet med jugovzhodno Koroško in jugozahodno Štajersko ter tranzitni promet teh pokrajin so vzdrževali deloma po cesti, deloma po plovni Dravi. Glavne trgovske prometne žile je oskrbovala državna uprava, stranske dovozne poti pa so popravljali in vzdrževali okrajci, ki so imeli neposredno korist od tega, da jim kolovozi niso propadli. V hribovitih krajih in stranskih dolinah so skrbeli za voznost cest in poti fužinarji. To je bilo v njihovo korist, da so mogli prevažati svoje železarske izdelke in prejemati potreben les, oglje in tudi živila. Po odhodu Francozov iz naših krajev so najprvo odpravili cesarsko cestno tlako v celovški kresiji in drugod, medtem ko so jo ukinili na Kranjskem in v beljaški kresiji šele po l. 1830. Ostala pa je tlaka za vzdrževanje okrajnih, soseskih, stranskih in manj važnih cest, ki so jih oskrbovali deloma prostovoljno, deloma prisiljeno. Vlada je opozarjala na prednosti, če so glavne in trgovske ceste povezane z dobro vzdrževanimi stranskimi potmi. Kasneje so se odločili, da bodo krili izdatke za popravilo stranskih cest iz okrajnih blagajn. Toda te ustanove niso dolgo vzdržale in dajale omenjenih podpor. Spričo tega so predlagali, naj prispevajo k tem izdatkom občine in kmetije. Prispevki so bili odmerjeni po velikosti posestva, oziroma skladno z dolžino poti v prizadeti občini. Leta 1824 so odredili posestnikom maksimalno do 12 dni osebne tlake ter 6 dni dela pri poprav-

ljanju cest z vprežno živino. Na ta način, tj. s tlako in po posebnem zanimanju trgovcev, obrtnikov, industrialcev ter posameznih oblasti so usposabljali ceste, ki so se zanemarjale po odhodu Francozov. Na Koroškem so obnovili cesto po Kanalski dolini. S tem v zvezi so preložili glavno cesto med Trbižem in Podkloštrom. Usposobili so prometno zvezo med Pliberkom in Beljakom in obnovili razpadajočo cesto preko Jezerskega na Koroško.

Tudi v sosednji Štajerski so zgradili novo zvezo med slovenjgraško kotlino in Savinjsko dolino ter z industrijsko cvetočimi kraji Prevalje, Mežo, Črno in Guštanjom. Omembe vredna je povezava spodnje Savinjske doline s sosedno Kranjsko v bližini Zidanega mosta, kjer so bile ceste silno zanemarjene in le stezam podobne. Često so zniževali klance, da so jih mogli premagati brez pripreg. Med te spada brezdvomno lajterberški vzpon pri Mariboru, ki so ga ublažili po letu 1835.¹

Podobno, kakor s uprabljali na Kranjskem glavno reko Savo za prevoz vsakovrstnega blaga med prizadetimi deželami in obratno, so za izmenjavo blaga izrabili v enake namene reko Dravo in Muro tudi Korošci in Štajerci. Morda bi mogli ugotavljati le raznolikost blaga. Drava je bila od Lienza na Tirolskem dalje porabna za splavljanje lesa, ko so med leti 1815—1819 odstranili ovire za plovbo. Posebno nevarna je bila reka pri Velki spričo slapov, in v neposredni bližini Marenberga. Na teh